

Др Драгана Петровић, научна сарадница
Института за упоредно право у Београду

ЕУТАНАЗИЈА ИЗ КРИВИЧНОПРАВНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ И СА ПРЕПОРУКАМА ЗА БУДУЋНОСТ - УНАПРЕЂЕЊА НА МЕЂУНАРОДНОЈ СЦЕНИ

Резиме: Ради се овде о једној од најинтригантнијих тема, без обзира из које се перспективе то чини. За обичног човека, то је прича која се истовремено доживљава као узнемирујућа, збркана, депримирајућа... нужна. За законодавца, то је особена комбинација (не)кажњивих понашања која под одређеним условима прераста у специфичну врсту криминалног подухвата. За наше разматрање које смо учинили поводом овог компликованог приказа, у питању је веома сложен однос између правне регулативе и окурне стварности. У контексту наведене расправе, указаћемо на неке нове, другачије тенденције које могу послужити као идеје водиле у правцу адекватнијег регулисања оваквог начина умирања. У будућности, како сада ствари стоје, доћи ће до значајног померања у том погледу. За све ово, како наводи аутор, важна је изјава смртно болесног човека, односно пацијентова воља која може да добије различите форме. На линији истог поступања, за све ово, важна је мотивација (самилост, саосећање). Управо, теорија и пракса Руске федерације, Италије, Швајцарске, Холандије, Шпаније, Немачке, неких држава САД-а... које ћемо посебно прокоментарисати у овом тексту, нуде нам веома интересантне примере како на свој начин испоштовати право на достојанствену смрт!? Циљ рада је да се допринесе научној расправи у тој области.

Кључне речи: еутаназија, потпомогнуто самоубиство, легализација, упоредно законодавство, Холандија, Швајцарска, Италија, Шпанија.

1. Уводна разматрања

За већину људи прича о смрти је пуна интензитета ... непозната, непрозирна, узнемирујућа, депримирајућа ... тема трајне актуелности. То је очигледна стварност која се не може тумачити другачије него онаква каква јесте. Што се људи према њој понашају како се још увек понашају, желећи на неки уобичајени начин да је објасне и ставе "под своју контролу", то само показује да нису у довољној мери свесни могуће непредвидиве реалности, несагледивих, трагичних промена и последица које би могле да наступе у њиховим животима. Разумски али и емоционално обојено размишљамо о линији која нас дели између живота и смрти ... између живота и "добре и лаке смрти" ... између "достојанствене смрти" и убиства. Понекад нам се чини да је то узалудно настојање, јер у стварном свету живот и умирање не иду један поред другог, независно, паралелно, већ "руку под руку", заједно у чврстој целини. За неке наше чланове породице, за пријатеље, пријатеље пријатеља ... драге особе из ближег и даљег окружења, смрт је била страшна, спора, пуна патњи и неподношљивог бола, са молбама и молитвама да се ово безнадежно

непоправљиво стање што пре приведе крају, "вечном миру"...У појединим земљама када је неко смртно болестан има право да одбије лечење и да оконча свој живот на достојанствен начин. На истој претпоставци интерпретације, никоме није допуштено да на своју руку одлучује о нечијем животу, чак и када је овај тешко и неизлечиво болестан. Да би се расправе о тој теми водиле, мора да постоји јасна законска регулатива, односно да ли је еутаназија легализована или не. Уколико није, сматра се убиством (или обликом привилегованог убиства). У панорами земаља око нас, у основи, могу се препознати два модела нормативног третмана еутаназије: земље које декриминализују еутаназију и земље у којима је еутаназија законски прихватљива пракса, под условом да се поштују специфични захтеви и гаранције.

Иако не гајимо илузију да је коначна и идеална, идеја о легализацији еутаназије или лекарски потпомогнутог самоубиства, последњих година се чини као најбољи одраз међусобне повезаности бројних фактора као што су продужени животни век, развијеност и доступност медицинске технологије, секуларизације друштва, као и јачање људских права, најпре права на аутономију. Компаративна искуства су од посебног значаја, јер омогућавају сигурну процену ризика, али и предности могуће декриминализације, дајући "реалну подлогу" теоријским расправама.¹

2. Упоредноправни осврт на еутаназију - са новим трендовима и изазовима

Када расправљамо о изабраној теми, одмах, на почетку, важно је указати да данас на међународној сцени у погледу постојеће законске регулативе ове врсте "права на живот", постоје упадљиве разлике. Само летимичан поглед на неке кривичне законе открива да су усвојена решења разноврсна, нека међусобно веома контрадикторна, нека концепцијски веома слична, нека, чак идентична. Полазећи од тога, у нашем даљем испитивању размотрићемо питања која узрокују значајне дилеме, уз напомену да смо таквим приступом покушали да се максимално приближимо основном циљу овог тематског подручја - да се кроз анализу усвојених решења, уз веће или мање разлике које постоје међу кривичним законодавствима појединих земаља, потраже што бољи и прихватљивији облици регулисања овог облика људског поступања, тј. да се кроз компаративни приказ као полазне основе за боље схватање и разумевање тог компликованог проблема добију занимљиви и ефектни закључци који могу користити у његовом даљем проучавању.

У тим размишљањима о најбољем решењу односног проблема, најпре, мора се констатовати да, иако су скоро у свим законодавствима убиства најтежа кривична дела, постоје одређене животне ситуације које у мањој или већој мери умањују тежину овог дела и кривичну одговорност његовог учиниоца, што убиство чини лакшим или привилегова-

¹ Државе које су легализовале еутаназију и потпомогнуто самоубиство: Холандија, (2002), Белгија (2002), Луксембург (2009), Колумбија (1997, Уставни суд је декриминализовао "убиство из милосрђа", али су процесна правила успостављена тек 2015), Канада (2016), па онда две Аустралијске државе Викторија (2017) и Западна Аустралија (2019). Потпомогнуто самоубиство легализовале су следеће америчке државе: Орегон (1998), Вашингтон (2008), Монтана (2009), Нови Мексико (2012), Вермонт (2013), Калифорнија (2016), Колорадо (2016), Вашингтон DC (2017), Хаваји (2019), Њу Џерси (2019), Мејн (2019), три Аустралијске државе: Јужна Аустралија (2020), Тасманија (2021), Квинсленд (2021), те Нови Зеланд (2021), и Аустрија (2022). Цит. према: Аљновић, Н., Правна регулација еутаназије и медицински потпомогнутог самоубиства у појединим европским земљама. Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. 59, бр. 4/2022, стр. 835.

ним. Ради се овде о специфичним објективно - субјективним околностима различитог значаја које битно утичу на карактер дела и његову кривичноправну квалификацију. Због тога ће овде прво бити речи о посве изузетним околностима које указују на потребу привилегованог третирања овог кривичног дела. Но, целовитост проблематике кажњавања у вези са еутаназијом, не може се остварити а да се не помену и неки други приступи или решења у том погледу. Другим речима, у погледу легислативног уређења ове врсте убиства у упоредном кривичном законодавству, постоје различита решења. Тако, у законодавном концепту једног броја земаља, овакво одузимање живота се квалификује као обично убиство, у законодавству неких других земаља, указује се на потребу привилегованог третирања ових кривичних дела, док у законима треће групе држава еутаназија се легализује, односно, у потпуности је искључена кривична одговорност тј. противправност дела.

Најпре о еутаназији као делу из каталога лакших или привилегованих кривичних дела убиства.

Које то изузетне привилегујуће околности стоје у основи овог дела, тј. које то специфичне околности указују на криминално-политичку оправданост таквог, привилегованог третирања убистава?

Да скицирамо неколико основних идеја у том правцу: највећи број савремених законодавстава (нпр. већина кривичних закона континенталне Европе, већина држава САД...) кажњава извршиоца еутаназије, али у квалификавању дела и одмеравању казне у обзир узимају или мотив извршиоца или захтев (молбу) жртве. Мотив извршиоца и захтев или молба се појављују као околности које одлучујуће тангирају ово кривично дело и обликују га у правцу лакше инкриминације. Тако је Комисија за правну реформу Канаде предложила 1984. године, да се активна еутаназија не легализује, али је истовремено препоручила да се обавезна осуда за убиство укине и да се судија овласти да узме у обзир мотив извршиоца и пристанак жртве као олакшавајуће околности.² Да будемо нешто прецизнији: убиство на захтев или молбу, а данас и све актуелније убиство из самилости, односно еутаназија или помагање у умирању, већ дуже време постоје у неким кривичним законодавствима³ која на један или други начин регулишу различите облике привилегованих убистава у основи којих се налазе наведене околности које указују на оправданост привилегованог третирања.⁴ Ради илустрације: немачко и швајцарско кривично законодавство узимају у обзир мотив извршиоца као привилегишући, по принципу да мотив одсликава карактер и профил извршиоца, тј. да у битном или одлучујуће показује карактер и личност учиниоца. "Поштени (часни) мотиви" убрајају се, како смо рекли, у олакшавајуће околности. У овим оквирима, мотив милосрђа начелно се сматра једним часним мотивом.⁵ На линији истих размишљања налази се и дански КЗ, с тим што је, овде, олакшавајућа околност која умањује казну на три године - изричит захтев жртве. У Италији (чл. 579), убиство са "жртвиним личним пристанком" кажњава се од шест до петнаест година.⁶

² Цит. према: Клајн-Татић, В., *Допустивост и забрана еутаназије зависно од начина извршења*, Актуелни правни проблеми у медицини, Београд, 1996. стр. 141.

³ На пр. КЗ Хрватске, КЗ БЈР Македоније, КЗ Италије, КЗ Норвешке, КЗ Аустрије, КЗ Немачке

⁴ Бабић, М., *Право на живот и привилегована убиства*, Правни живот, бр. 9/1997, стр. 85.

⁵ Клајн-Татић, В., *Допустивост и забрана еутаназије*,..., стр. 142.

⁶ Исто, стр. 142-143.

Такође, присутно је и становиште да с обзиром да је у питању кривично дело квалификовано посебно олакшавајућим околностима, поред наведених постоје и неке друге околности које нису обухваћене већ постојећим инкриминацијама привилегованог убиства, а које се, из разлога хуманости и правичности морају третирати као привилегијуће, тако да је у неким законодавствима предвиђена нешто шира инкриминација под називом – убиство под особито олакшавајућим околностима (на пример, КЗ РС, КЗ Словеније, КЗ Шведске...)⁷

По раније важећем Кривичном законуку Француске, учинилац убиства из милосрђа није могао да рачуна на блажу санкцију. У његовом понашању манифестују се два законска елемента бића кривичног дела: уништавање човековог живота и намера да се проузрокује смрт. Отуда, приликом утврђивања степена кривичне одговорности, тј. приликом кажњавања, не цене се као олакшавајуће околности ни сагласност жртве, нити мотив извршења дела (самилост) који се не може објективно доказати.

Да би смо показали релативност поступања у правном третирању еутаназије и потпомогнутог самоубиства, посебно ћемо се осврнути на законодавства Руске Федерације, неких држава САД, неких држава ЕУ које су се одлучиле да легализују или декриминализују "убиство из милосрђа" (Холандија, Белгија, Шпанија, Швајцарска, Италија), испољавајући посебну дозу реалности (са разумевањем контекста: политичке прилике, друштвени миље, верски ставови, поштовање људских права и др.). У исто време и у низу других западноевропских земаља (Немачка, Велика Британија, Данска) све чешће бележе случајеви блажег кажњавања учиниоца оваквих дела. Ради илустрације, посебно коментаришемо неке од ових закона.

2.1. Руска Федерација

У Русији је еутаназија забрањена. Према чл. 45. Федералног закона Руске Федерације "О основама заштите здравља грађана у Руској Федерацији" (4), медицински радници не могу обављати еутаназију и предузимати укидање вештачких мера за одржавање живота пацијента.

Ипак, руско законодавство дозвољава "добровољно одбијање медицинске неге" према чл. 20. Федералног закона о здравственој заштити. Ово поступање се може сматрати пасивном еутаназијом. Тренутно у Русији не постоји одговарајући ниво палијативног збрињавања, јер је лекарима веома тешко да пацијентима препишу опиоидне аналгетике. Дакле, особа мора да пати од неиздрживе количине бола до краја свог живота.

Противници еутаназије тврде да према делу 1. чл. 20. Устава Руске Федерације свако има право на живот. Они се, такође позивају на чл. 41. Устава, којим се утврђује здравствена и медицинска помоћ. Али, с друге стране, пацијенту је потребна еутаназија у случају када је опоравак немогућ, па стога више није могуће остварити циљ здравствене заштите. Штавише, према Уставу Руске Федерације, једини извор моћи у Руској Федерацији је њен мултинационални народ, али се у исто време у студијама о еутаназији не узима у обзир мишљење обичних људи, а одлуку о легализацији доноси држава. У октобру

⁷ Бабић, М., Марковић, И., *Кривично право, Посебни део*, Бања Лука, 2005. стр. 35.

2019. министарка здравља Вероника Скворцова изјавила је да Руси морају сами да одлуче да ли ће увести еутаназију у земљи уз помоћ референдума.⁸

Тешко је одговорити да ли ће еутаназија бити легализована у Русији. Може се недвосмислено рећи да према онима који су смртно болесни треба да се поступа са саосећањем. Поред тога, двосмислено дефинишући могућност пасивне достојанствене смрти законодавац може тачно да одлучи да ли је еутаназија легална или не. Дакле, потребан је закон који забрањује појединачне врсте еутаназије.⁹

2.2. Еутаназија и потпомогнуто самоубиство у појединим европским земљама

Холандија

Историјски гледано прва европска држава која је озаконила еутаназију је Холандија, Законом о окончању живота на захтев и потпомогнутом самоубиству од 12. априла 2001. године.

До 1973. године, еутаназија је била забрањена у Холандији. Те године је, због убијања морфијумом своје тешко болесне мајке, једна докторка ухапшена и изведена пред суд. Суд јој је суспендовао дозволу за рад, одредио казну од једне недеље затвора и изрекао условну казну у трајању од једне године. 1984. године, Краљевско Медицинско Удружење издало је "Правила брижљивог понашања" за случај еутаназије. Следећи та правила, лекар треба да обавести пацијента о његовом стању, консултује његове најближе рођаке (осим ако се пацијент противи), консултује најмање још једног лекара, да води историју болести и, у случају да је пацијент дете, затражи сагласност родитеља или законског старатеља. 1985. године, суд је одбио да прогласи једну младу девојку оболелу од мултиплексклерозе □ умирућим пацијентом. Њена болест је заиста неизлечива; међутим, не постоји ни један други разлог због којег она не би била жива (сасвим супротно, у једном другом новијем случају, забележен је пример жене која је била сасвим физички здрава али је патила од озбиљне депресије и била је на свој захтев еутаназирана). До касних осамдесетих година постала је пракса да се "еутаназирају" бебе рођене са хендикепом као што су Даунов синдром, спина бифида (урођени поремећај кичме).

У 1990. години, лекари у Холандији су учествовали у 11800 смрти, што је 9% од укупног броја смртних случајева у овој земљи. Од овог броја, половина случајева је означена као "активна недобровољна еутаназија".

Дакле, до 2002. године, и доношења Закона о окончању живота на захтев или потпомогнутог самоубиства, еутаназија је представљала кривично дело и то чл. 293. Холандског Кривичног закона је било предвиђено да ће се казнити затвором до дванаест

⁸ Трубилина, М., Скворцова *ответила на вопрос возможности эвтаназии в России*, преузето са сајта: <https://goo-gl.su/hDMXnv3>, датум приступа: 20.01.2023.

⁹ У свету се још увек воде дебате о еутаназији на пр. 15. марта 2021. године, Суд правде Португала прогласио је неуставним Предлог закона о еутаназији како би оправдао одлуку о смрти. С друге стране, 19. марта 2021. Шпанија је донела закон о легализацији оваквог начина умирања. Легализација еутаназије у Русији је контраверзно питање, али грађани сами треба да одлуче да ли је земља спремна да иде на то или не. Медицинско особље у земљама са легализованом еутаназијом тврди да лекари више не морају нелегално да врше услуге које су тражили неки од њихових неизлечиво болесних пацијената. *Исто*.

година или новчаном казном свака особа која оконча живот друге особе на његов изричит и озбиљан захтев. У истом члану, ст. 2. прописан је посебан основ за изузеће од кривичне одговорности лекара који прекине живот пацијента или му помаже у самоубиству, под условом да испуњавају захтеве дужне пажње, предвиђене чл. 2. Закона о окончању живота на захтев или асистираним самоубиству. Иста одредба се примењује и у случају самоубиства или помагања у истом, предвиђеног чл. 294.¹⁰

На плану конкретне анализе, критеријум пажљивости лекара укључује следеће моменте: 1) молба (жеља) пацијента мора бити учињена добровољно; 2) молба мора бити дата са пуним значењем и свесно, што значи да пацијент треба јасно да разуме своју медицинску ситуацију и прогнозу; 3) код пацијента мора да постоји трајна жеља да умре, а не да је резултат привремене депресије; 4) у очима пацијента, његова патња треба да буде неприхватљива; 5) да се лекар консултовао са колегама и 6) да је добро урађен извештај ради знања чињеница. Пацијент може такву изјаву да припреми унапред, код јавног бележника (нотара) или преко посебног удружења. И још нешто је овде битно: према важећим прописима ове земље, лекар који размишља о еутаназији обавља потребне консултације са јавним тужиоцем. Ако јавни тужилац нађе да се лекар придржава свих стандардних критеријума пажљивости у лечењу свог пацијента, он може одлучити да не подигне тужбу. Међутим, уколико он то ипак учини, пресуда може бити ослобађајућа, и то из два главна разлога: непостојања кривице и одсуства незаконитости. Рецимо, деликт јесте учињен, али делинквента нема (сукоб савести, виша сила).¹¹

Шведска

Шведска је одличан пример земље у којој је пасивна еутаназија легализована. Еутаназија која се изводи "прекидањем бескорисног одржавања живота" није противзаконита ако је пацијент добровољно и слободно изабере. Основна разлика између шведског модела ове установе је у томе што ако холандско и белгијско законодавство своде еутаназију на медицинску помоћ, шведски закон не разликује посебан предмет за њено спровођење. Након што прође традиционалну процедуру доношења и потврђивања одлуке свако лице може да изврши еутаназију.¹²

Француска

Француски кривични закон прави разлику између "активне" и "пасивне" еутаназије. Прва подразумева директну интервенцију са намером да се изазове смрт пацијента, друга се односи на лечење неизлечиво болесних особа које одржавају у животу. До 2005. године, активна еутаназија се третира као убиство са предумишљајем, а пасивна еутаназија је окарактерисана као неуспех у пружању помоћи болеснима. Међутим, 2005. године, усвајањем Закона о праву на смрт тешко болесних пацијената, ситуација се из темеља променила. У њему се наводи да ако третман постане "бескористан", несразмеран

¹⁰ Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review) Act, 1 April 2002., <https://www.worlddtrd.net/dutch-law-termination-life-request-and-assisted-suicide-coomplete-text>, датум приступа: 20.05.2020.

¹¹ <http://www.iactf.org/fetholl.htm>, датум приступа: 15. 11. 2019.

¹² The Penal Code of Sweden as amended, Jan. 1st, 1972, Introduction by Dr. Lennart Geijer, Minister of Justice. The American Series of Foreign Penal Codes 17 Fred B. Rothman, South Haskensack N. J. 1992.

или нема никаквог ефекта осим вештачког продужења живота, може се смањити или прекинути (1. ц. 123).¹³

Норвешки Кривични законик, одељак 235, предвиђа:

"Казна према одељцима 228 и 229 (телесне повреде и остављање особе без свести) неће се примењивати ако је "акција" предузета у сагласности са жртвом. Уколико је особа "убијена", или је претрпела значајне телесне повреде уз свој пристанак, или уколико учинилац вођен милосрђем одузме живот безнадежно болесној особи, или помогне при таквом убиству, казна се може смањити испод минимума одређеног Законом и може се предложити блажа казна." Одељак 460. тог Законика предвиђа: "Особа која је крива за убиство које је учинила на (хитан) захтев убијене особе и из сажаљења, биће кажњена затвором (*custodia honesta*) на највише три године."¹⁴

Пољски Кривични законик

Овај законик у Глави XIX под називом "Кривична дела против живота и здравља" предвиђа: "Убиство из сажаљења", као специфично привилеговано дело, у чл. 150 КЗ Пољске. За ово кривично дело је прописана казна у трајању од три месеца до пет година. Ипак, у изузетним случајевима (сходно ст. 2) суд може учиниоцу овог кривичног дела да ванредно ублажи прописану казну или да га чак у потпуности ослободи од такве казне (да одустане од кажњавања). Када постоје изузетне околности, то представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају. Ово привилеговано убиство карактерише два елемента и то а) побуда учиниоца - сажаљење, б) молба жртве. Управо, мора се радити о лицу које се налази у тешком здравственом стању, где је неизвесно излечење или залечење (иако се то у законнику изричито не наводи, где жртва трпи неизмерне болове, муке, патње, па на овај начин жели да прекине свој живот и даље мучење тако што упућује другом лицу тј. учиниоцу дела - молбу за лишавање живота).¹⁵

2.3. Еутаназија и помоћ у самоубиству у неким државама САД

У кривичном законодавству САД-а, већина држава својим законима третира помагање у самоубиству као злочин¹⁶: Аризона, Арканзас, Конетикат, Денвер, Флорида,

¹³ Цит. према: Romanova, K. E., *Legal and Ethical Aspects of Euthanasia in Russia and in the World*, преузето са сајта: <https://cyberleninka.ru/article/n/legal-and-ethical-aspects-of-euthanasia-in-russia-and-in-the-world>, датум приступа: 24.04.2023.

¹⁴ <http://www.rights.org/dethnet/understanding.html>, датум приступа: 16. 11. 2018.

¹⁵ Јовашевић, Д., *Убиство из милосрђа у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 59(87)/2020, стр. 117.

¹⁶ У Америци је, као и у већини високо развијених европских земаља значајно продужен људски век. У САД-у, на пр. људи живе 25 година дуже него њихови преци, при чему је, у највећој мери за то заслужно напредовање у медицинској науци и техници. Али живети дуже, не значи живети и боље. Рецимо, према неким (незваничним) али прилично поузданим проценама, тренутно се 10 999 пацијената налази у коматозном или у дугогодишњем вегетативном стању (Keillitz, Bilzor, Hafemeister, Brown&Dudyshyn, 1989). Интересовање тј. настојање науке да омогући болесницима да живе дуже, важи генерално за све америчке грађане; оно, заиста са напредовањем технологије ствара или обезбеђује повољну климу, али не даје прави одговор на питање: "Треба ли?" То питање мења смисао схватања очувања живота, суштину продужавања који се гаси и престаје "по вољи Бога" аргументима од: "квалитета живота" до "права на достојанствену смрт". Right to Die, Euthanasia, and Law and Human, Behavior, <http://www.istor.org/stable/1394096/26/03/2010>.

Џорџија, Хаваји, Илиноис,¹⁷ Индиана, Ајова, Канзас, Кентаки, Луизијана, Минесота, Мисисипи, Мисури, Монтана, Небраска, Њу Јорк, Северна Дакота, Оклахома, Пенсилванија, Род Ајленд, Јужна Дакота, Тенеси, Тексас, Висконсин.

Девет држава предвиђа пружање помоћи у самоубиству као кривично дело кроз *common law*: Алабама, Ајдахо, Мериленд, Масачусетс, Мичиген, Невада, Јужна Каролина, Вермонт, Западна Вирџинија.

Три америчке државе примењују *common law* и немају законе који предвиђају пружање помоћи у самоубиству као кривично дело: Северна Каролина, Јута, Вајоминг.

Од почетка 1992. године, предлагањем више нацрта закона којима би се озакоњила све присутнија пракса пружања помоћи у самоубиству или еутаназија, започиње процес њихове легализације, укључујући Аљаску, Аризону, Колорадо, Монтана, Калифорнија, Мејн, Вермонт, Нови Мексико, Орегон, Род Ајленд, Мичиген, Небраска, Вашингтон.

У овом контексту, занимљиво је да поменемо:

Њујоршки Кривични закон, одељци 2304, 2305 (1944) предвиђа да је помоћ у самоубиству убиство са предумишљајем или само прекршај у зависности од тога да ли је самоубиство извршено или је само остало у покушају.¹⁸

Према Моделу Кривичног законика САД, елементи убиства су: а) поступак који узрокује смрт; б) намера да се проузрокује смрт; ц) предумишљај (злонамерност) и д) одсуство одбране. Како се код еутаназије стичу два основна услова или момента: проузроковање смрти и намера да се зада смрт, то активна еутаназија представља убиство, осим уколико постоје оправдавајуће, извињавајуће или олакшавајуће околности. Мотив се код еутаназије не третира ни као оправдавајућа, ни извињавајућа, ни олакшавајућа околност.¹⁹

Тексашки закон је одредио да самоубиство није злочин, па је у том смислу декриминализовао чин помоћи при самоубиству. У случају Авен против државе, 102, тексашки Кривични закон 478, 277. С.В. 1080 (1925), оптужени је приложио средства за извршење самоубиства, али је Суд пресудио да злочин не постоји.²⁰

2.4. Поглед изнутра

Мотив као елемент злочина "добро функционише" у Немачкој и Швајцарској. Супротстављање злочиначког мотива према милосрдном као елементом убиства отвара питање које се односи на сврху одређивања убиства, као злочина. Одговор на ово питање треба да буде од помоћи у дебати о законском статусу еутаназије. Такав приступ не би легализовао убиство, већ би сматрао да су дела из милосрђа другачија од моралне кривице која се повезује са убиством."²¹

¹⁷ Вид: Euthanasia; Joseph Sanders, None Dare Call it Murder, The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, Vol. 60. No. 3 sept (1969), pp 351-359. <http://www.istor.org/stable/1141990-26.03.2010>.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Клајн-Татић, В., Допустивост и забрана еутаназије зависно од начина извршења, ... стр. 140-141.

²⁰ Исто.

²¹ Петровић, Д., Еутаназија нове димензије, Београд, 2010, стр. 146.

Специфично привилеговано убиство у немачком кривичном праву предвиђено је у одредби чл. 216. КЗ. То је "лишење живота на захтев". Дело се састоји у лишавању живота другог лица на јасно изражен и озбиљан захтев (молбу оштећеног). За ово кривично дело је прописана казна затвора од шест месеци до пет година. Према изричитој законској одредби и покушај овог дела је кажњив. За постојање овог привилегованог убиства потребно је да кумулативно буду испуњени следећи услови: а) радња лишавања живота другог лица предузета било којом делатношћу, на било који начин или употребом било ког средства и б) јасно изражен и озбиљан захтев оштећеног за лишавање свог живота.

Изричито се не поставља као услов за постојање овог кривичног дела узраст пунолетног пасивног субјекта чија би одлука, па и захтев био правно релевантан у том смислу. Битно је да је овакав захтев израз његове чврсте и непоколебљиве одлуке да буде лишен живота без обзира на разлоге за овакав свој захтев (нпр. тешко здравствено стање и др.). Захтев може бити дат у усменој или писменој форми, на неки други начин али тако да буде сазната и доказана његова садржина, при чему се тај захтев мора дати изричито без примене силе, претње, обмане или другог вида притиска на вољу који искључује способност одлучивања таквог лица.²²

Сејид издваја три приступа користећи искуства Немачке, Швајцарске и Америке који, даље могу послужити као модели закона који ће узети у обзир мотив као средство за легализовање еутаназије: а) први приступ је дати судијама неограничено дискреционо право у класификовању типа убиства, засновано на мотиву. Законици могу да у самим статутима наведу посебне мотиве који заслужују посебни третман; б) други приступ који би омогућио изрицање блаже казне особи која извршава еутаназију је усвајање тј. прихватање "убиства на захтев" као посебног кривичног дела у кривичним законима Немачке и Швајцарске. Таква оријентација би дозволила ублажавање казне за убиство учињено из сажаљења, уз пристанак преминулог, тј. смањила би степен његове кривичне одговорности; ц) Немачки предлог "убиства под олакшавајућим околностима", још један је приступ који амерички Кривични закон треба да обухвати. Овај предлог налаже ублажавање казне за учиниоца уколико овај учини убиство под "олакшавајућим околностима". Уколико нека особа изврши еутаназију, суд би разматрао постојање мотива код еутаназије као "олакшавајуће околности". Међутим, ако суд не нађе постојање олакшавајуће околности, већ утврди да је та особа извршила убиство, суд не би имао разлога да примени овај предлог (560, 561).²³

Пажњу нам је привукао и став Америчке медицинске асоцијације, која, сасвим другим поводом, делом качи и односну проблематику. Наиме, ова Асоцијација посвећује доста пажње тврдњи да лекари који дају лек за који знају да ће имати двоструки ефекат, укључујући убрзану смрт, неће бити третирани као да су прекршили одредбе Вашингтонског закона о помоћи при самоубиству. Организација се снажно бори да за законске потребе разграничи давање лека са једноструким и са двоструким дејством. У сваком случају, треба се сложити са ставом Асоцијације - давање лека са двоструким дејством уз

²² Исто, стр. 121.

²³ Светост живота и Кривични закон, супра напомена 31, стр. 302. Исти предлог је подржао и Rachels, Крај живота, супра напомена, 26, 182□187. Цит. према: <http://www.rights.org/deathnet/understanding.html>, датум приступа:

добијени пристанак не представља кривично дело. Међутим, ако, као што се Асоцијација слаже, давање лека које води у смрт буде законом дозвољено, не може се разумети логика његовог двосмисленог закључка да преписивање лека за окончање живота на пацијентов захтев може да представља кривично дело, бар "за сада" (ако није добијен пристанак пацијента за третман са двоструким дејством, наравно, не би било изговора за оправдање од стране Асоцијације). Одлучујућа чињеница и у случајевима третмана са двоструким ефектима и у случајевима самоубиства која су помогнута од стране лекара, је да је то вољна и озбиљно саопштена изјава пацијента да му лекари пруже помоћ да умре путем медицинског третмана... Недоследност у ставу Асоцијације је превагнула "у корист" одбијања захтева Асоцијације да се пракса "двоструког ефекта" прогласи легалном.²⁴

И само у том смислу, у одређеним случајевима, "ако је мотив добронамеран или алтруистички, чин недобровољне смрти" се квалификује као "еутаназија". Међутим, не постоји универзално значење за тај термин. Неки аутори разликују активну од пасивне еутаназије, док други то не чине. Многи дефинишу еутаназију као чин или праксу безболног проузроковања смрти особе која пати од неизлечиве болести, као милосрдни чин, али не на њен захтев (недобровољно). Проблем еутаназије није овде, имплициран. Док еутаназију, онако како је већина дефинише, стављамо на супротну страну законске линије коју смо повукли за потребе одређених случајева, не сугерише се никакав став који се односи на законску импликацију те праксе. Коначно, треба разјаснити да одлуку коју донесе нека особа - сурогат, представља одлуку самог пацијента за све законске потребе.²⁵

Наше кривично законодавство је прихватило тренд савремених европских и светских законодавстава која у систему привилегованих кривичних дела против живота и тела садрже и посебно убиство на захтев, тј. данас све актуелније "убиство из самилости" (еутаназију или помагање у умирању). Управо, наш законодавац је "лишење живота из самилости" решио као врсту привилегованог убиства, сматрајући да се оваква оријентација довољно удаљила од схватања о овом типу убиства као обичном убиству. И највише до сада (максимално) приближила тежњи да се заштити право на живот у правом смислу те речи, тј. обезбеде одређене гаранције државе да респектује субјективни интерес човека у том правцу обликујући лакшу, привилеговану инкриминацију.²⁶

3. "Стриктна" примена закона

У животу има таквих трагичних случајева у којима је сам живот толико девалвирао да је постао несношљив терет и да само то лице изражава захтев и молбу за окончањем такве безнадежне ситуације. Реч је, о смртно болесним пацијентима, тј. тешким и умирућим болесницима, људима чији је "сав" преостали живот пун неиздрживе патње и бола, што понекад може да учини живот горим и од саме смрти.²⁷

А шта је са законима који су, у том погледу, девалвирани?

²⁴ Tiford, E., *Artes Moriendi: Aktivna eutanazija i umetnost umiranja*, 40 UCLA L. Rev. 1545, 1566 (1993), према цит: Viliams, G., <http://www.rights.org/deathnet/us9.html>, датум приступа: 13. 02. 2018.

²⁵ Исто.

²⁶ Види чл. 117. КЗ Србије и ст. 2. чл. 119. КЗ Србије. Кривични законик (Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

²⁷ Бабић, М., *нав. чланак*, стр. 86.

Питање је само реторичко.

Одговор, на жалост, знамо.

На немирном законодавном "тлу", на коме се расправе око овог питања никако да "умире", настаје нестабилна равнотежа између: 1) јавног интереса за заштитом права на живот и 2) субјективног интереса (озбиљно и јасно израженог) самог пасивног субјекта који се одриче тог свог права, јер жели да такво неподношљиво и безизгледно стање оконча. Ова два интереса, сликовито речено, "иду руку под руку".

Али, постоји још нешто - осећање за потребе умирућег пацијента, болесника "разореног" неподношљивим боловима и патњама. Своје "наде" он полаже само још у осећања, саосећања, сажаљење особе коју моли или од које захтева да јој помогне у умирању.

Оваквом интервенцијом у приватни интерес пацијента диктира се темпо и правац законског поступања у тој области. Одлучујући аргумент налази се, управо у овој констатацији - мера која се има предузети према оном ко поступа у складу са јасно и озбиљно израженом вољом умирућег, мора да буде истински барометар респекта субјективног интереса човека. То је поредак критеријума. Уместо кажњавања учиниоца овог понашања као за обично убиство - мора се изабрати други пут - као привилеговано третирање те врсте окончања живота. Или, у погледу регулативе оваквог облика лишења живота одабрати нови пут - легализација, односно прихватање праксе еутаназије и потпомогнутог самоубиства?!

У том оквиру, лична иницијатива или аутономија мора да добије нову улогу - однос јавног и субјективног интереса на жалост, за сада је, ипак решен у корист овог првог. Ако не у потпуности, а онда барем у толикој мери колико је то "потребно" да се о(не)могући реализација права на персоналну слободу и њену објективну употребу. Управо, у том видокругу се "догађа" (не)поштовање слободе и њене вредности, "људско достојанство", (не)разумевање потреба неких људи да због смањења неподношљивих болова и патњи заиста желе да окончају свој живот. И да им други помогну у томе.

Усмеривши се на разрешење овог, метафорички речено, "гордијевог чвора", све време на једној страни имамо владајући принцип да је живот првенствено лично добро човека и он са њим може слободно диспонирати, док на другој страни имамо друштвени интерес да се живот сваког човека чува и заштити; на једној страни "стоји" смртно болесни пацијент који подноси страшне патње или понижавања, јер је његов живот у безнадежној ситуацији, и који моли да се његов "живот" (његова смрт) што брже оконча, на другој страни имамо строге законске одредбе које без изузетка кажњавају оне који су услишили молбе умирућег човека; на једном полу имамо аутентичне људске потребе, на другом екстремну концепцију за кажњавање протагониста помагања у умирању, руковођену кратковидим друштвеним егоизмом, на једном саосећање, самилост, а на другом злоупотребе и обична убиства.

У средини остаје дилема који је модел, односно, легислативно решење у погледу регулативе оваквог облика лишења живота прихватљиво?

Стављајући означени проблем у центар нашег разматрања - легализација еутаназије (која се прегнантно указује већ на самом почетку интрепретирања односне теме), идемо у правцу проблематизовања новог нивоа односа код еутаназије и медицински пот-

помогнутог самоубиства. Дакле, постављамо ово питање на другачију раван која, без сумње, о њима нуди рељефнију, конкретнију, а самим тим и тачнију слику.

Зато, за почетак, да скицирамо неколико основних идеја или чињеница које са легализацијом и декриминализацијом еутаназије и лекарски асистираниог самоубиства отварају нове и веома озбиљне дилеме.

Тим поводом, "узимамо" три различита решења оваквог начина окончања живота са намером да упоредимо три различита односа према таквој врсти умирања: Шпанију, која је последња од четири земље у низу допустила еутаназију и медицински потпомогнуто самоубиство, Италију и Швајцарску које не допуштају еутаназију, нити посебно уређују медицински потпомогнуто самоубиство, али ово последње на специфичне начине толеришу.

3.1. Шпанија

У марту 2021. године, у Шпанији је завршен поступак за доношење Закона о легализацији еутаназије (*Lo 3/2021*). Како се појашњава у преамбули, Закон одговара захтевима шпанског друштва које је последњих двадесетак година тражило интервенцију законодавца у овој области како би се на нови и што бољи начин респектовала људска права и темељне вредности признате Уставом (право на живот, физички и морални интегритет особе, људско достојанство, идеолошке слободе и савест, право на част и приватност). Према овом акту, еутаназија је могућа у два случаја: као активна интервенција лекара или неговатеља којом се проузрокује смрт пацијента који су терминално тешко болесни и пате од неиздржливих болова; и ситуација или поступци у којима пацијент узима прописану дозу смртоносних препарата (лекова), како би извршио самоубиство уз медицинску асистенцију - лекарски асистирано самоубиство или лекарска помоћ у извршењу самоубиства. Ова врста окончања живота је блиско повезана са добровољном еутаназијом, с тим што лекар само преписује а не буквално даје смртоносни лек пацијенту. Одредбама односног закона су прописани строги услови за примену еутаназије - "заснован на апсолутним гаранцијама".

У настанку савремених решења о еутаназији и помоћи у самоубиству важно је приметити да је шпански пут ка легализацији еутаназије био је дуг и компликован. Конгрес је о том предлогу расправљао више пута од 1994. године, увек уз већинско одбијање, док је пружање помоћи у самоубиству систематизовано у Кривичном законнику годину дана касније, са предвиђеном казном затвора између четири и осам година за оне који су учествовали у овом кривичном делу. Управо, у више од десет покушаја "еутаназија је улазила и напуштала" шпански Парламент, до коначног усвајања Закона *LO 3/2021 (The Organica Law Regulating Euthanasia)* који легализује еутаназију и потпомогнуто самоубиство. Тиме је ова земља постала четврта у Европи, односно седма земља у свету која допушта обе форме проузроковања смрти за особе са озбиљним и неизлечивим или исцрпљујућим болестима које желе окончати живот на овакав начин.²⁸

²⁸ Закон је усвојен са 2020 гласа за, 141 против и 2 уздржана. захтев за спровођење еутаназије и асистираниог самоубиства могу да поднесу све пунолетне особе са легалним боравком у Шпанији; ступа на снагу за три месеца (24. јуна), како би се добило на времену и успоставили регионални одбори који ће разматрати и одобравати захтеве. Вид. о томе опширније: Rombol, S., *The Spanish euthanasia law and the Constitutional Court: a "story with a happy ending"?*, <https://dobetter.esade.edu/en/spain-endorses-euthanasia-treatments>, доступно јануар 2023.

Поборници легализације еутаназије препознали су овај Закон као закон "који омогућава да се право на достојанствену смрт остварује уз апсолутну гаранцију". Иако се ради о прилично кратком закону (деветнаест чланова плус тринаест допунских, прелазних и завршних одредби), реч је о закону који на системски и свеобухватан начин регулише поступак еутаназије кроз низ јасних и детаљних одредби из којих се довољно прецизно могу идентификовати носиоци новог права, контекст у коме се они морају наћи да би могли да приступе услузи (што закон дефинише као "контекст еутаназије"), друга лица или институције укључене у поступак, рок који треба поштовати и гаранције за све укључене стране.²⁹

Дакле, из наведених ставова, који су дошли до изражаја у Закону о еутаназији LO 3/2021, законодавац ствара право које се не може поистоветити са "правом на смрт" (како то истичу неки аутори), већ са новим правом на живот и физички и морални интегритет, које је уведено у услуге националног здравственог система и које се признаје оним лицима која испуњавају одређене неопходне услове, по детаљној процедури са свим прописаним гаранцијама.

За шпанског законодавца је била релевантна доктрина Европског суда за људска права, који је у својој пресуди (случај *Gross* против Швајцарске - захтев бр. 67810/10, од 14. маја 2013. године) заузео став да је неприхватљиво за једну државу која је декриминализовала еутаназију да није разрадила и прогласила посебан правни режим, прецизирајући одговарајуће модалитете у спровођењу таквих "еутаназијских понашања".³⁰ Стога се Шпанија одлучила на доношење означеног Закона.³¹

Такав правац збивања на терену кажњавања учиниоца ових дела изгледа овако:

Члан 143 Кривичног закона гласи: "Ко другог наведе на самоубиство, казниће се казном затвора од четири до осам година (ст. 1); Казном затвора од две до пет година казниће се ко учествује у радњи извршења самоубиства другог лица (ст. 2); Казниће се казном затвора од шест до десет година ако је учествовање у самоубиству проузроковало смрт лица (ст. 3). Ко активно учествује или предузима нужне и директне радње које су усмерене на проузроковање смрти лица које болује од тешког и хроничног стања или тешке и неизлечиве болести уз сталне и неподношљиве физичке и душевне патње, на изричит и недвосмислен захтев тог лица, казниће се казном за један или два степена нижом од оних наведених у ст. 2 и 3. овог члана. Међутим, без обзира на напред цитирану одредбу, нема кривичног дела, односно кривичне одговорности за оног ко проузрокује или активно учествује у проузроковању смрти другог лица уколико је поступао у складу са одредбама Закона LO 3/2012 који регулише еутаназију.

Из законске формулације чл. 143. Шпански кривични закон инкриминише навођење на самоубиство, као и учествовање у радњама нужним за извршење самоубиства. Кажњиво је и убиство на изричит и озбиљан захтев другог лица, учињеног (из самилости) због посебно тешког и непоправљивог здравственог стања. Међутим, законодавац сада предвиђа изузетак у том погледу тако што прописује искључење кривичне одговорности

²⁹ Исто.

³⁰ Петровић, Д., *Еутаназија и помоћ у самоубиству у Швајцарском праву - контекст и оквири*, Зборник радова: Увод у право Швајцарске, Београд, 2018, стр. 171-181.

³¹ https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-4628, датум приступа: јануар 2023.

за оног ко "проузрокује или активно учествује у проузроковању смрти другог лица" ако је његово поступање било у складу са одредбама Закона о еутаназији (ст. 5). Исто тако, осим лекара, и друга стручна лица (нпр. медицинске сестре и др.), која су директно (непосредно) укључена у поступак еутаназије и потпомогнутог самоубиства се могу изузети од кривичне одговорности, што покрива правну празнину која постоји у законодавствима других земаља, као што су нпр. Холандија или Белгија.³²

Најзад, истиче се како је овај Закон представљао "победу" за многе рођаке болесника који су се борили за његово доношење, удружења као што је Право на достојанствену смрт (*DMD*) или политичко крило које га је бранило. На сасвим супротној страни Закона нашао се део стручне јавности, *pro-life* удружења, Шпанско друштво за палијативно збрињавање (*SECPAL*), Републиканска левица Каталоније, *PP lil Vok* из политичке сфере и др. Такође, Католичка црква се оштро супротставила и осудила доношење једног оваквог закона.

3.2. Италија

Недавно је Одлука Уставног суда којом је проглашен део чл. 580 неуставним, привукла велику пажњу и изазвала бројне коментаре и осуде у јавности. Због тога је дошло до значајнијег одступања од актуелног става Италије у вези са њим, и због тога је овакво ново решење у реалности која динамично мења, захтевало детаљније образлагање ове комплетне проблематике.³³

За објашњење: у оквиру главе "Кривичних дела против личности" (глава XII), прописана је подгрупа "Кривичних дела против живота и тела" (поглавље I), у којој су предвиђена као посебна: кривично дело убиство уз сагласност другог лица (чл. 579. Кривичног законика Италије) и кривично дело подстрекавање или помагање у самоубиству (чл. 580).

Прво кривично дело постоји уколико неко лице изазове смрт другог лица уз његов пристанак. За извршиоца дела прописана је казна затвора од шест до петнаест година. У том случају неће се применити отежавајуће околности прописане чл. 61. Кривичног законика.³⁴

Оне се примењују уколико је кривично дело извршено у односу на:

- Лице млађе од осамнаест година;
- Ментално оболело лице, лице које има неки други психички недостатак, као и било које друго лице које је неспособно да самостално да свој пристанак из било ког разлога укључујући и лица која су под утицајем алкохола или наркотика;

³² Аљиновић, Н., *нав. чланак*, стр. 823-851.

³³ Види о томе опширније: Петровић Д., *Право на достојанствену смрт у италијанском праву - живот у мрежи*, Зборник радова: Садашњост и будућност Услужног права, Крагујевац, 2022, стр. 647-671.

³⁴ Чланом 61. Кривичног законика прописане су заједничке отежавајуће околности за сва кривична дела. То су нпр. поступање из ниских побуда, извршење кривичног дела како би се његовим извршењем себи или другом лицу прибавила имовинска добит или имовинска корист, када је приликом извршења коришћено мучење или поступано на окрутан начин када је кривично дело извршено искоришћавањем околности, времена, места или лица или у доносу на године лица, када је учинилац извршио кривично дело током периода у којем је избегао извршење судског налога, хапшење или казну затвора итд.

- Лице од кога је уз употребу силе, претње или на било који други начин изнуђена сагласност.

Кривично дело подстрекавање или помагање у самоубиству постоји уколико неко лице донесе одлуку о самоубиству другог лица или појачава његову намеру да изврши самоубиство или на било који други начин олакшава његово извршење, а уколико заиста и дође до самоубиства. За извршиоца кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од пет до дванаест година. Уколико се самоубиство не догоди, али услед предузимања радњи у циљу његовог извршења наступи озбиљна или веома озбиљна телесна повреда, извршилац дела ће се казнити блажом казном. За тај лакши облик кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од једне до пет година. Казне ће бити повећане уколико је радња кривичног дела предузета према:

- Лицу млађем од осамнаест година;

- Ментално оболелом лицу, лицу које има неки други психички недостатак, као и било којем другом лицу које је неспособно да самостално да свој пристанак из било ког разлога укључујући и лица која су под утицајем алкохола или наркотика.

Уколико је радња извршења кривичног дела предузета према лицу које је млађе од четрнаест година или лицу које нема способност разумевања ситуације или нема способност да изрази жељу примењују се одредбе које се односе на кривично дело убиства.³⁵

Међутим, италијански Уставни суд је 22. новембра 2019. године, прогласио да је примена чл. 580 Кривичног закона којом се инкриминише пружање помоћи у самоубиству у одређеним околностима - неуставна. (Одлука бр. 242 од 22. новембра 2019).

У свом образложењу, Уставни суд се позвао на преседан садржан у Правилнику бр. 207 из 2018. године, (*Ordinanza br. 207 del 2018*), истичући да (а) "кандидат" за самоубицу мора бити особа погођена болешћу која је неизлечива (б) болест мора бити извор физичке или психичке патње која је апсолутно неподношљива, (ц) особа може бити одржана у животу само кроз третмане за одржавање живота, и (д) лице је у стању да доноси слободне и информисане одлуке. (Разматрање закона § 2.3, ст. 1). Суд је сматрао да на основу важећег законодавства одлука "претендента"-самоубице да оконча свој живот има обавезујуће ефекте за трећу страну. Поред тога, Суд је приметио да Закон бр. 219 из 2017. године, признаје право грађанина да одбије или прекине медицински третман. (Разматрање закона § 2.3, параграфи 3, 4). Суд је, међутим, појаснио да је према важећем законодавству лекарима забрањено да пацијентима у горе поменутих случајевима дају на располагање супстанце или предузимају поступке који би могли да им проузрокују смрт. Суд је подсетио да је у основном случају, "претендент" на самоубиство одбацио алтернативу уласка у дубоку седацију праћену искључењем вештачког респиратора, јер би то проузроковало лагану смрт коју је самоубица сматрао недостојном. То би, по мишљењу Суда, поништило вољу пацијента. (§ 2.3, параграфи 6–7) Исто тако, Суд је образложио да ако постојеће законодавство дозвољава оболелим особама да прекину лечење, не постоји ваљан разлог да се истим

²⁶ Чланом 575 Кривичног законика прописано је кривично дело убиство. За извршиоца дела прописна је казна затвора од двадесет једне године. Извор *Codice penale Italiano*, са последњим изменама Законским декретом број 130 (*Decreto legislativo*) од 21 октобра 2020. године. В. <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>, датум приступа: 22.07.2021.

особама забрани извршење одлуке да свој живот окончају уз помоћ другог. Истакнуто је да апсолутна забрана помоћи самоубиству представља неоправдано и неразумно ограничавајући слободу самоопредељења болесне особе у избору терапије, што укључује слободу ослобађања од патње. (§ 2.3, ст. 8, 9). Изјава Суда о неуставности односи се, дакле, искључиво на случај помоћи самоубиству особама које су већ могле да се одрекну медицинског третмана неопходног за одржавање у животу. (§ 5, ст. 5). Што се тиче питања приговора савести од стране медицинског особља, Суд је појаснио да је његова тренутна одлука ограничена на проглашење уставне нелегитимности кажњавања помоћи у самоубиству у предметима који се разматрају, без стварања обавезе за медицинску помоћ лекара да пружи такву помоћ.³⁶ Да ли треба пружити помоћ "аспиранту" самоубици остаје на савести сваког појединог лекара. (§ 6, ст. 1) Суд је закључио да услови за декриминализацију помоћи самоубиству према италијанском уставу укључују следеће:

- "Кандидат самоубица" има способност доношења слободних и свесних одлука.
- Пати од неповратне патологије или озбиљне физичке или психолошке патње и одржава се у животу само третманима који одржавају живот.
- Физичка или психолошка патња сматра се неподношљивом.
- Територијално надлежни етички комитет мора донети одлуку о случају.
- Условне и модалитет извршења самоубиства мора одобрити јавно тело националне здравствене службе.
- Да је на адекватан начин информисан о горе поменутих условима, посебно о могућности приступа палиативној нези, укључујући континуирану седацију, и одбацио је ову могућност.
- Кандидат је изразио своју вољу на јасан и недвосмислен начин.
- Условне је верификовао судија у сваком конкретном случају. (§ 7, ст. 5).³⁷

³⁶ Италијански премијер Ђузепе Конте изразио је резерве због недавне судске одлуке којом је потпомогнуто самоубиство декриминализовано. Конте је истакао да као адвокат по образовању и католик, иако није сумњао у право на живот, није био толико сигуран у право на смрт. Овај коментар је уследио након што је Уставни суд пресудио да помагање у самоубиству може бити законито, упркос закону који то забрањује у Италији. „Одлучити се за одвођење према смрти и за то затражити помоћ особља које мора бити специјализовано - ту је извесна сумња дозвољена“, рекао је Конте. „А ако би неко дошао до тога, морао би бар да препозна приговор савести за свакога ко се није осећао способним (да учествује),“ додао је он. Пресуда Суда нагласила је да се асистирано самоубиство може односити само на пацијенте са неизлечивим болестима који су вештачки одржавани у животу и чија је физичка и психичка патња оцењена као неподношљива. Дотични пацијенти такође би морали бити у потпуности способни да такву одлуку доносе слободно и свесно. Суд је, такође, јасно ставио до знања да је његова одлука донета у очекивању да ће парламент извршити релевантне измене постојећег закона. Италија, која има јаку католичку традицију, тренутно забрањује еутаназiju и има законе који кажњавају подстицање или помагање самоубиства до 12 година затвора. Бројне европске земље имају законе који дозвољавају самоубиство уз помоћ строго регулисаних услова, али спорни случајеви и даље долазе пред судове. Раније овог месеца у Холандији, првој земљи која је легализовала еутаназiju, суд је ослободио лекара због еутаназije жене са тешком деменцијом. В. <https://www.the-local.it/20190929/italian-pm-expresses-doubts-over-assisted-suicide/>, датум приступа: 20.03.2021.

³⁷ В. <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/italy-criminal-code-provision-outlawing-assisted-suicide-ruled-unconstitutional/>, датум приступа: 20.03.2021.

Дакле, приметно је да је хетерогеност позиција овде, ипак потиснута у корист другачије, пре свега, нове стратегије у њеном регулисању - декриминализацији помоћи у самоубиству.³⁸

3.3. Швајцарска

Швајцарска заузима необичну позицију у погледу регулисања пружања помоћи у самоубиству: законом је овакав облик окончања живота прећутно одобрен и могу га обављати само особе које нису лекари.³⁹ Швајцарска се сматра једином земљом у којој закон ограничава околности у којима је помагање у самоубиству кривично дело, декриминализујући га у оним случајевима у којима није укључен лекар. Овим законом се изричито врши подела питања око еутаназије на питање - да ли је треба дозволити у одређеним случајевима, од питања - да ли у њему треба да учествују лекари. Оваква подела није резултирала моралном неосетљивошћу и различитим моралним и правним утицајем на помагање у самоубиству или еутаназију.⁴⁰

Године 1918, у једном коментару швајцарске владе на први федерални кривични законик се наводи: "У модерном кривичном праву самоубиство није злочин... Помагање и учествовање у самоубиству могу бити мотивисани алтруистичким разлозима. Зато их овај пројекат инкриминише само уколико је извршилац мотивисан себичним разлозима." У то време, ставови швајцарске јавности су формиран на основу самоубиства који су били мотивисани чашћу и обојени романтичним разлозима, а који су у то време сматрани исправним мотивима. Мотиви који су се везивали за здравствено стање нису били важни и вредни пажње, а ангажовање лекара се сматрало непотребним. Еутаназија за неизлечи-

³⁸ "Легализација еутаназије у Италији у застоју. Расправа о еутаназији у Италији се наставља... Три различита закона о легализацији еутаназије још увек су на чекању у италијанском парламенту. Први је из грађанске иницијативе и датира из септембра 2013. године. Подржава га члан удружења *CILD Associazione* Лука Козиони. Други је поднела левичарска Демократска странка, а трећи је сенатор Покрета пет звездица. Четврти законодавни предлог поднео је заменик левице, мада би се према овом нацрту еутаназија и даље сматрала кривичним делом. Парламент наставља да показује колико је опрезан у решавању овог питања. Овај тренд ће се можда променити, с обзиром на нову политичку равнотежу која је постигнута од најновијих избора. Битка се наставља на судовима. Политичку расправу о еутаназији подстакло је суђење у којем је учествовао Марко Капато, односно, благајник *Associazione* Лука Козиони, који је процесуиран због помагања Фабиану Антонианију да оде у Швајцарску да оконча властити живот. Пружање ове врсте помоћи је, још увек предвиђено као кривично дело у Италији. Међутим, Уставни суд је обуставио кривични поступак у овом случају, наредивши Парламенту да обезбеди нове законодавне мере о еутаназији до септембра 2019. године. В. <https://www.liberties.eu/en/stories/the-greatest-possible-challenge-to-legalize-the-euthanasia/16460>, датум приступа: 21.03.2021.

³⁹ Обично се укључивање лекара у помагању у самоубиству и еутаназију сматра неопходним из безбедносних разлога. Закони у Холандији, Белгији и америчкој држави Орегон то захтевају, као и закон о еутаназији у Северној Територији Аустралије. У лекаре се има поверења да неће злоупотребити ове ситуације, јер су уз фармацеуте једино они квалификовани и једино они могу да држе под контролом "преписивање" одређених лекова. Управо, лекари су обучени да помогну пацијентима да дођу до "брже и лакше", до безболније смрти, као и да експертски пруже помоћ у палиативној нези. http://www.swissinfo.ch/eng/legal-challenge_zurich-doctor-fined-for-not-reporting-assisted-suicide/42079276, датум приступа : 13.03.2018.

⁴⁰ Већина законодавстава који одобравају помагање у самоубиству или еутаназију подразумевају да лекари морају да буду укључени у овај процес; прихватљивост добровољног одласка у смрт се не ограничава на област медицине; помагање у самоубиству није кривично дело по законима Швајцарске, уколико је мотивисано алтруистичким мотивима; питање помагања у самоубиству у Швајцарској је под оштром контролом, али оно мало података што постоје показује да га јавност подржава. *Исто*.

во болесне пацијенте, која је била предмет расправе у САД и Великој Британији 1900-тих година, није занимала Швајцарце.⁴¹

Помагање у самоубиству је дозвољено у Швајцарској од 1940. године. Смрт је, углавном индукована кроз смртоносне дозе барбитурата, које су преписане од стране лекара. Уношење отрова, било да их ови попију или убаце у организам путем интравенских капљица или цевчица које воде директно до желуца, мора спровести лице које жели да умре. Пресуда Федералног суда Швајцарске из 2006. године, гласи да све особе "ментално здраве, ..., имају право да одлучују о начину своје смрти". Влада је, више пута испитивала различите опције у вези помагања у самоубиству, и 2011. је одлучила да у том правцу не тражи никакве промене у закону, али је неопходно да се појачају мере превенције у спречавању самоубиства и палиативном збрињавању. Швајцарска има два велика (главна) удружења која пружају подршку особама које желе да окончају живот на овакав начин: *EXIT* и *Dignitas*.

Члан 115. швајцарског Кривичног закона предвиђа да је помагање у самоубиству кривично дело само уколико је мотивисано себичним разлозима, а дозвољено уколико је извршено из алтруистичких побуда.⁴² У већини случајева, допуштено помагање у самоубиству из алтруистичких разлога се не може поништити аргументом о дужности да се сачува живот. Члан 115. не захтева присуство лекара код помагања у самоубиству, као ни то да пацијент буде неизлечиво болестан. Само се тражи да мотив буде несебичан (хуман).

Швајцарски закон не сматра самоубиство кривичним делом, или помагање у самоубиству саучесништвом у кривичном делу. Он гледа на самоубиство као на потенцијално рационални чин. Такође, овај закон не даје лекарима посебан статус у асистирању приликом самоубиства. Када се неки случај прогласи "помагањем у самоубиству", тада креће истрага полиције, као и код других случајева "неприродне смрти". С обзиром да се у одсуству себичних мотива не може говорити да је учињено кривично дело, овакви случајеви се већином "затварају" одмах након "отварања". До кривичног гоњења долази само уколико се посумња у способност пацијента да може да донесе самосталну одлуку. То се ретко дешава.⁴³

Швајцарски закон не познаје концепт еутаназије. "Убиство на захтев жртве (чл. 114. швајцарског кривичног закона) се сматра мање тежим од убиства без његовог захтева, али се и даље сматра кривичним делом. Након предлога швајцарског парламента да се еутаназија декриминализује 1997. године, федерална влада је оформила радну групу од експерата из области права, медицине и етике да размотри ово питање. Та група је дала предлог да еутаназија остане предвиђена као кривично дело. Међутим, већина у овој рад-

⁴¹ <https://www.bmj.com/content/326/7383/271>, приступљено 13. 03. 2018.

⁴² 1. Швајцарски Кривични законик, у чл. 115. предвиђа:

"Онај који из себичних разлога наведе другога да изврши самоубиство или му у томе помогне, биће кажњен, било да је самоубиство извршено, или је остало само у покушају, и то притвором у казнено поправној установи на највише пет година или затвором;"

У члану 63. овог Закона, даље, стоји:

"Судија ће изрећи казну у складу са кривичном одговорношћу учиниоца: размотриће мотиве, претходни живот и друге околности у животу кривца."

А, затим следи, члан 64.:

"Судија може да ублажи казну...уколико је учинилац наведен на самоубиство из часних мотива;"

⁴³ <https://www.bmj.com/content/326/7383/271>, датум приступа: 13. 03. 2018.

ној групи је предложила да се декриминализују случајеви у којима би судија утврдио на одговарајући начин да је еутаназија следила након упорних захтева од стране компетентног пацијента који болује од неизлечиве болести, а који трпи неподношљив бол и неизмерну патњу. Ово експлицитно подразумева ситуацију да еутаназију изврши особа која није лекар, као да би њена одговорност била мања него у случају да је изврши лекар. Сматрало се опасним да се створе правне околности у којима би особе, помагачи у самоубиству, које нису лекари кривично одговарале, а лекари не. Неки чланови ове радне групе су се супростављали декриминализацији еутаназије. Упркос препорукама из извештаја радне групе, парламент је гласао да се не крене са овим изменама, које нису у најави ни у будућности. Швајцарска национална саветодавна комисија за биомедицинску етику и даље води расправу о овим питањима. Коначно решење се, за сада, не назире.⁴⁴

Такође, не постоје валидни показатељи о пракси помагања у самоубиству у Швајцарској. Управо, у званичним подацима оваква смрт се не бележи одвојено од неасистираниг самоубиства. Према изјави председника једног од друштава за подршку права на смрт, годишње се упути око 1800 захтева за помагање у самоубиству. Након скрин теста, чак се две трећине ових захтева одбија. Половина од преосталог броја умире из других разлога, остављајући око 300 пацијената годишње да им се испуни захтев за помагање у самоубиству уз помоћ чланова друштва који подржавају право на овакву смрт. Тај број представља 0.45% свих смрти у Швајцарској. Појединци изван ових друштава такође су помогли у извесном броју окончања живота ове врсте. Поређења ради, у држави Орегон, број помагања у самоубиству чини 0.9% свих смртних случајева, а један други податак на нивоу САД-а показује да помагање у самоубиству и еутаназија код неизлечивих болесника чине 0.4% смртних случајева. Стопа помагања у самоубиству у Холандији је 0.3%, што је процентуално мање него у Швајцарској.⁴⁵

4. Уместо закључка

Иако правно регулисање еутаназије и медицински потпомогнутог самоубиства од државе до државе показује значајне осцилације, у стварности - оно се све више креће у правцу њихове легализације, као осигурање вишег нивоа заштите и гаранција како за пацијенте, тако и за лекаре. Овде разматран правац - легализација и декриминализација таквих начина окончања живота, приказан је у нешто прегледнијем облику с обзиром да имплицира неку врсту најбољег решења за оне који пате од тешких и неизлечивих обољења, који трпе страшне болове и ужасне патње које иду уз те болести, који умиру у језивим мукама и моле за помоћ да се њихов живот (смрт) што брже оконча. Разуме се, изнете су само "фусноте" у великом тексту савремених приступа односном питању, које, напомињемо, не извиру из пуне теоријске позиције, већ пружају слику реалности на међународној сцени у којој се кроз различите моделе изражавања препознаје онај који се чини не само могућим, него и нужним у таквом "пакету односа" објашњених снажним присуством - друштвених интереса, личним добрима човека, аутентичним људским потребама, молбама, самилошћу...

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ <https://www.bmj.com/content/326/7383/271>, датум приступа: 13. 03. 2018.

*Dragana Petrović, Ph.D., Research Associate
Institute of Comparative Law in Belgrade*

EUTHANASIA FROM A CRIMINAL PERSPECTIVE AND WITH RECOMMENDATIONS FOR THE FUTURE - IMPROVEMENTS ON THE INTERNATIONAL SCENE

Summary

This is one of the most intriguing topics, regardless of the perspective from which it is seen. For the average person, it's a story that feels simultaneously disturbing, confusing, depressing... necessary. For the legislator, it is a special combination of (un)punishable behaviors that, under certain conditions, turn into a specific type of criminal enterprise. For our consideration of this complicated presentation, it is a very complex relationship between legal regulation and cruel reality. In the context of the aforementioned discussion, we will point out some new, different tendencies that can serve as guiding ideas in the direction of more adequate regulation of this way of dying. In the future, as things stand, there will be a significant shift in this regard. For all this, as the author states, the statement of a terminally ill man is important, that is, the patient's will, which can take different forms. Along the same line of action, for all this, motivation (compassion, compassion) is important. Exactly, the theory and practice of the Russian Federation, Italy, Switzerland, the Netherlands, Spain, Germany, some states of the USA... which we will comment on in this text, offer us very interesting examples of how to respect the right to a dignified death in our own way!? The aim of the work is to contribute to the scientific debate in that area. ? The aim of the work is to contribute to the scientific debate in that area. ? The aim of the work is to contribute to the scientific debate in that area.

Key words: euthanasia, assisted suicide, legalization, comparative legislation, Netherlands, Switzerland, Italy, Spain.

Литература

- Алиновић, Н., *Правна регулација еутаназије и медицински потпомогнутог самоубиства у појединим европским земљама*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. 59, бр. 4/2022, стр. 835.
- Бабић, М., *Право на живот и привилегована убиства*, Правни живот, бр. 9/1997, стр. 85.
- Бабић, М., Марковић, И., *Кривично право, Посебни део*, Бања Лука, 2005. стр. 35.
- Јовашевић, Д., *Убиство из милосрђа у савременом кривичном праву*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 59(87)/2020, стр. 117.
- Клајн - Татић, В., *Допустивост и забрана еутаназије зависно од начина извршења*, Актуелни правни проблеми у медицини, Београд, 1996. стр. 141.
- Петровић, Д., *Еутаназија нове димензије*, Београд, 2010, стр. 146.
- Петровић, Д., *Еутаназија и помоћ у самоубиству у Швајцарском праву - контекст и оквири*, Зборник радова: Увод у право Швајцарске, Београд, 2018, стр. 171-181.
- Петровић Д., *Право на достојанствену смрт у италијанском праву - живот у мрежи*, Зборник радова: Садашњост и будућност Услужног права, Крагујевац, 2022.
- Romanova, K. E., *Legal and Ethical Aspects of Euthanasia in Russia and in the World*, преузето са сајта: <https://cyberleninka.ru/article/n/legal-and-ethical-aspects-of-euthanasia-in-russia-and-in-the-world>, датум приступа: 24.04.2023.

- Rombol, S., *The Spanish euthanasia law and the Constitutional Court: a "story with a happy ending"?*, <https://dobetter.esade.edu/en/spain-endorses-euthanasia-treatments>, доступно јануар 2023.
- Sanders, J., *None Dare Call it Murder*, *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, Vol. 60. No. 3 sept (1969), pp 351-359. <http://www.istor.org/stable/1141990-26.03.2010>.
- Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review) Act, 1 April 2002., <https://www.worldldrtd.net/dutch-law-termination-life-request-and-assisted-suicide-coomplete-text>, датум приступа: 20.05.2020.
- Tiford, E., *Artes Moriendi: Aktivna eutanazija i umetnost umiranja*, 40 *UCLA L. Rev.* 1545, 1566 (1993), према цит: Vilijams, G., <http://www.rights.org/deathnet/us9.html>, датум приступа: 13. 02. 2018.
- Трубиллина, М., *Скворцова ответила на вопрос возможности свтаназии в России*, преузето са сајта: <https://google.su/hDMXnv3>, датум приступа: 20.01.2023.

<http://www.iaetf.org/fcthall.htm>,

<http://www.rights.org/dethnet/understanding.html>,

<http://www.istor.org/stable/1394096/26/03/2010>.

<http://www.rights.org/deathnet/understanding.html>

https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2021-4628

<https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>

<https://www.thelocal.it/20190929/italian-pm-expresses-doubts-over-assisted-suicide/>

<https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/italy-criminal-code-provision-outlawing-assisted-suicide-ruled-unconstitutional/>

<https://www.liberties.eu/en/stories/the-greatest-possible-challenge-to-legalize-the-euthanasia/16460>,

http://www.swissinfo.ch/eng/legal_challenge_zurich-doctor-fined-for-not-reporting-assisted-suicide/42079276,

<https://www.bmj.com/content/326/7383/271>

<https://www.bmj.com/content/326/7383/271>

<https://www.bmj.com/content/326/7383/271>

which it is
, depres-
behaviors
conside-
l regula-
out some
adequate
it shift in
important,
n, for all
ice of the
es of the
o respect
te to the
ebate in

. Nether-

им европ-

култега у

проблеми

нк радова:

ова: Сада-

ps://cyber-
приступа: